

כלכלה ודמוקרטיה

מרץ 2023

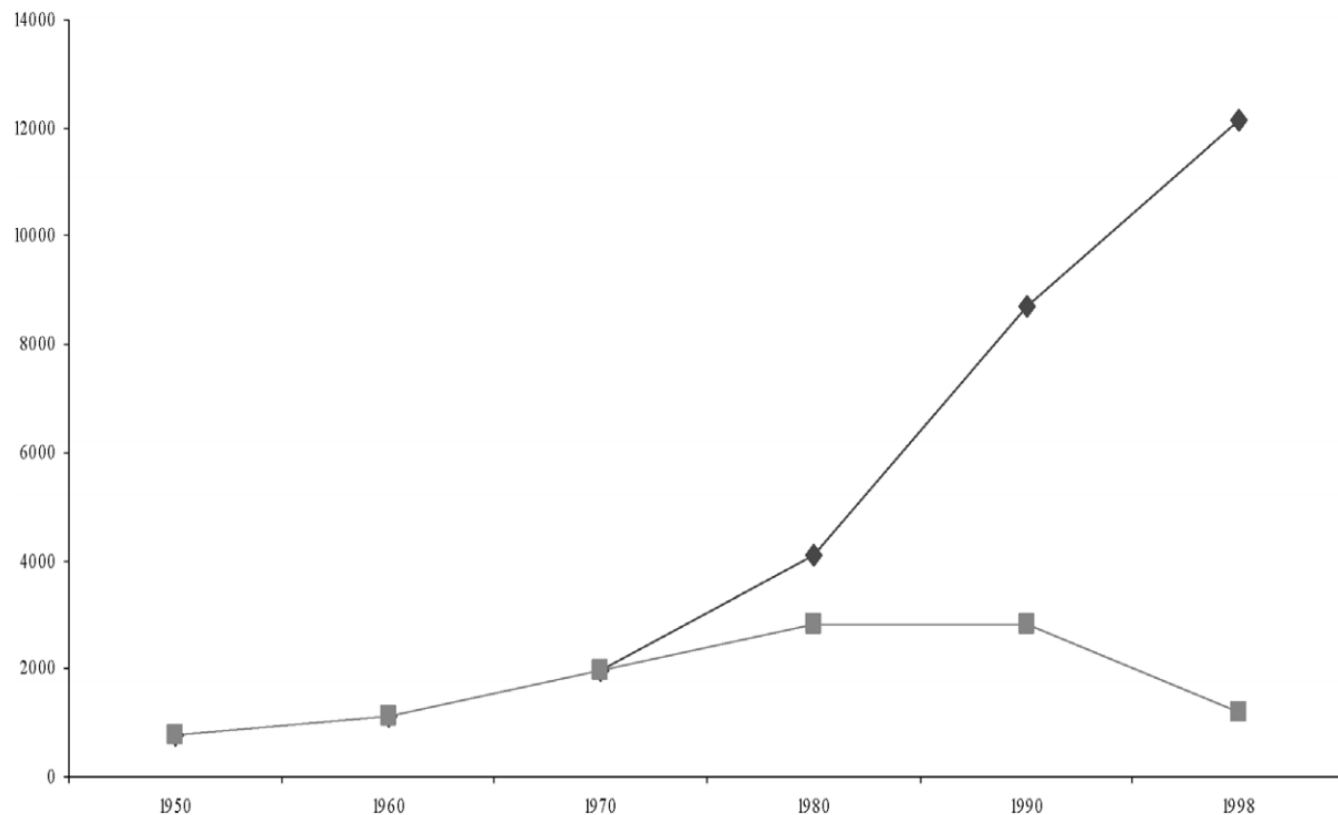

Figure 3. GDP per capita in North and South Korea, 1950–98.

- עד 1945 כמעט ולא היו הבדלים בין צפון ודרום קוריאה

- תנאים גיאוגרפיים, תיעוש, הכנסה, תרבות דומה

- לאחר הפיצול וסוף מלחמת קוריאה התפתחו מוסדות מאד שונים

- זכויות קניין ושימוש בשווקים משוכללים בדרום

- כלכלה ריכוזית בצפון

• התוצאה – הבדלים דרמטיים בצמיחה

- נמר אסייתי בדרום

- מדינה נחשלת בצפון

- קיימות דוגמאות רבות נוספות

- מערב ומזרח גרמניה

- סין ודרום מזרח אסיה

1. הפרדיגמה המוסדית

- רקע
- הגישה המוסדית המודרנית

2. כיצד מוסדות מקדמים צמיחה

3. עדויות אמפיריות להשפעה של מוסדות

הפרדיגמה המוסדית

רקע

- אחת השאלות המרכזיות בכלכלת פיתוח ומאקרו כלכלה:
  - מדוע מדינות מסוימות מצליחות ואחרות נחשלות?
- קיימים מגוון הסברים, כולל טכנולוגיה, צבירת הון, השכלה ועוד
- אסימטרו, אחד הכלכלנים החשובים בעולם, ואחרים טוענים שההסבר העיקרי הוא מוסדות: מוסדות לא רק מועילים לצמיחה, הם הסיבה העיקרית לצמיחה כלכלית ארוכת-טווח
- *“Institutions as a fundamental cause of long-run growth”*

רקע ו: מוסדות כלכליים והנחות של שוק משוכלל

• בתיאוריה כלכלית מקובל להסביר ששווקים משוכללים מועילים לצמיחה

• אינפורמציה גלויה

• מחיר אחיד

• התחייבות לעסקאות

• שוק עבודה משוכלל

• שוק הון משוכלל בו הון מנותב למקום שבו תפוקתו היא הגבוהה ביותר

• עלויות עסקה מינימליות

• למעשה, השווקים מניחים בצורה מובלעת שקיימים מוסדות מסוימים

• זכויות קניין

• חוזים ואכיפתם

• שוויון הזדמנויות

• בחירה חופשית של עובדים

*“Commerce and manufactures can seldom flourish long in any state which does not enjoy a regular **administration of justice**, in which the people do not feel themselves **secure in the possession of their property**, in which the **faith of contracts** is not supported by law, and in which the authority of the state is not supposed to be regularly employed in **enforcing the payment of debts** from all those who are able to pay. Commerce and manufactures, in short, can seldom flourish in any state in which there is not a certain degree of **confidence in the justice of government**. ”*

Smith (1776), *Wealth of Nations*, [V.3.7](#)

הפרדיגמה המוסדית

גישת המוסדות המודרנית

- כלכלנים בוחנים כיצד פרטים ופירמות מתנהגים בסביבה נתונה
- אולם בעשורים האחרונים מתחדדת ההבנה שהסביבה עצמה משפיעה על התנהגות הפרטים והשפעה הסביבה על הכלכלה יכולה להיות דרמטית
- מה הם מוסדות?
- *"Institutions are the rules of the game in a society or, more formally, are the humanly devised constraints that shape human interaction. In consequence they structure incentives in human exchange, whether political, social, or economic"* (Douglass North)

- אסימוגלו ורובינסון דנים בשני סוגים של מוסדות
  - מוסדות כלכליים שמשפיעים ישירות על פיתוח וחלוקת משאבים
  - מוסדות פוליטיים שמשפיעים על המוסדות הכלכליים
- הם מבחינים בין מוסדות כוללניים שמועילים צמיחה למוסדות נצלניים שפוגעים בצמיחה
  - מוסדות כוללניים מעודדים פרטים ליצור עושר
  - מוסדות נצלניים שואבים את העושר לטובת אליטה שלטת

• **מוסדות כלכליים כוללניים מעניקים גישה שוויונית למשאבים לשכבה רחבה באוכלוסייה**

• שלטון חוק

• זכויות קניין

• אכיפת חוזים

• שוויון הזדמנויות המאפשר לאנשים לנצל הזדמנויות כלכליות

• **מוסדות כלכליים נצלניים מתעלים משאבים לטובת האליטה השלטת**

• הפקעות, סחטנות שלטונית, מגבלות על זכויות שימוש והעברה של משאבים

• חוקים שרירותיים מפלים

• שוק עבודה לא-חופשי (עבדות, צמיתות, עבודה כפויה, מגבלות עיסוק)

• שווקים לא תחרותיים, העדר כניסה חופשית (מונופולים, הטיית השווקים, מגבלות על שווקי ההון)

• גישה מוגבלת להשכלה

• מוסדות פוליטיים כוללניים מגבילים את השלטון

- השתתפות חופשית ורחבה במשחק הפוליטי
- בלמים ואיזונים
- פלורליזם
- שלטון חוק

• מוסדות פוליטיים נצלניים מרכזים כוח פוליטי בידי אליטה שלטת מצומצמת

- הדרת קבוצות נרחבות מהמשחק הפוליטי
- העדר מגבלות על כוח השלטון
- העדר שלטון החוק, חקיקה מפלה
- שימוש לרעה בכוח השלטון (אכיפה מפלה, התעמרות, הטלת אימה)

- אנחנו דנים במוסדות פוליטיים וכלכליים בנפרד אך לרוב יהיה ביניהם קשר הדוק
  - שיטת משטר פלורליסטית לרוב לא תאפשר למוסדות כלכלניים נצלניים להתקיים לאורך זמן
  - באופן דומה כאשר המוסדות הפוליטיים נצלניים, סביר שהאליטה תנצל זאת ותתערב גם בכלכלה להגדלת הנתח שלה בתוצר
- כאשר המוסדות הפוליטיים והכלכליים מתואמים יש נטייה ליציבות ארוכת טווח
  - כוח פוליטי ושליטה במשאבים כלכליים מנציחים האחד את השני
  - מוסדות פוליטיים יציבים מטבעם
- עדיין יכולים לקרות שינויים
  - טכנולוגיות חדשות (תיעוש)
  - אירועים מטלטלים (מלחמות העולם)
  - תנועות עממיות (המהפיכה הצרפתית)

כיצד מוסדות מעודדים צמיחה?

כיצד מוסדות מעודדים צמיחה?

• ודאות

- התמריצים להשקעה גדלים כאשר יש זכויות קניין
- התמריצים לעסקאות שמטיבות עם שני הצדדים גדלים כאשר בתי משפט אוכפים דיני חוזים
- מדינות עם מוסדות מתפקדים בדרך כלל יציבות יותר

• הקצאת משאבים יעילה

- הזדמנות רחבה למיצוי הפוטנציאל של כל האוכלוסייה מוביל ליותר שגשוג
- מכרזים מוטים, אוכלוסיות מודרות ואין שוויון בפני החוק מובילים להקצאה לא יעילה של משאבים
- שווקים עוזרים להקצות הון בצורה יעילה
- כאשר המדינה מחליטה שרירותית כיצד לחלק משאבים, הם לא מנוצלים בצורה אופטימלית

• שירות ציבורי איכותי

- העדר שחיתות ומינויים על בסיס איכות ולא קשרים מביאים לשיפור בבירוקרטיה
- במדינות מפותחות שירותים ציבוריים מהווים 40%-60% מהתמ"ג: חינוך, בריאות, תשתיות

כיצד מוסדות מעודדים צמיחה?

• מחויבות למדינה

- במדינה עם מוסדות מתפקדים, בה אנשים מרגישים מיוצגים, יש פוטנציאל ליותר אמון בין פרטים, שיתוף פעולה ותרומה לכלל
- מדינה כזאת גם תפחית את הסיכוי לבריחת מוחות

• חופש יצירתי

- טיעון פחות נפוץ אך לא ניתן להתעלם ממנו בשיעור אקדמי
- מחקר מוביל לפיתוחים טכנולוגיים ופתרון בעיות, ודורש חופש מאילוצים פוליטיים
- נכון במדעי החברה והרוח אבל גם במדעים מדויקים ומדעי החיים (שינוי אקלים, מגפות)
- אין היום כמעט אוניברסיטאות מובילות במדינות לא דמוקרטיות

• אפשרות להחליף מנהיגים שלא מתפקדים היטב

- איזונים ובלמים, תקשורת חופשית, מקטינים את הסיכוי שמדיניות שלילית תקודם לאורך זמן

- אם מוסדות כוללניים מגדילים צמיחה מדוע הם לא קיימים בכל מקום?
- מוסדות לא משפיעים על כולם בצורה שווה, הם מגדילים צמיחה בממוצע אבל גם משפיעים על חלוקת המשאבים בתוך החברה
  - אפליה ממוסדת מועילה לקבוצה מסוימת
  - שלטון מושחת מועיל לאליטה מקושרת
- האם ניתן להסכים על מוסדות כוללניים ולחלק רווחים כך שאף צד לא ייפגע?
  - הסכם על שינוי שיטת משטר אינו ניתן לאכיפה
    - דיקטטור יכול להבטיח מוסדות כלכליים כוללניים אבל לציבור אין סיבה להאמין שההבטחה תיאכף
    - באותה מידה הציבור יכול להבטיח לדיקטטור שהוא יזכה לפיצוי אם הוא יסכים למעבר לשלטון דמוקרטי אבל ברור לדיקטטור שברגע שיחול משטר דמוקרטי הציבור יכול לשנות את דעתו
  - הנקודה הזאת מדגימה את החשיבות של איזונים ובלמים
    - שלטון שנעשה פחות דמוקרטי יכול להבטיח שהוא ישמור על זכויות אדם כדי לזכות בשיתוף פעולה בטווח הקצר, אך בלי מוסדות שיגבילו את השלטון אין לציבור סיבה לסמוך על השלטון
    - לעומת זאת, במדינה עם מוסדות חזקים, ניתן לסמוך על שלטון החוק שיחייב את השליט

- הנזקים ממוסדות נצלניים לעיתים לא מתרחשים מיד
- בטווח הקצר מדינות ריכוזיות ולא דמוקרטיות יכולות עדיין לצמוח
  - העברה של גורמי ייצור ממגזרים פחות פרודוקטיביים למגזרים פרודוקטיביים יותר
  - ניצול משאבים טבעיים כמו נפט
  - הלוואות והדפסת כסף
- בטווח הארוך, מדינות אלו צפויות להיתקל בחסמים

הערות: מגבלות על השלטון לא צריכות להיות מוחלטות

- על פי אסימוגלו ורובינסון חופש תלוי ב-"מסדרון צר" של איזון בין מדינה לחברה
  - מדינה חזקה הכרחית למניעת אלימות, אספקת שירותים ואכיפת חוקים
  - חברה חזקה נחוצה כדי לבלום ולאזן את השלטון

עדויות אמפיריות להשפעה של מוסדות

- בשנים האחרונות קיים דגש בכלכלה על זיהוי סיבתי של הסברים

- בוחנים כיצד X משפיע על Y

- עריכת ניסויים, ניצול ניסויים טבעיים, שימוש בשונות אקראית

- מאתגר יותר כאשר מדברים על מוסדות

- לא נוכל להקצות באופן אקראי מדינות מסוימות להיות דמוקרטיות ואחרות להיות דיקטטורות

- גישות

- מתאמים בין גורמים שונים

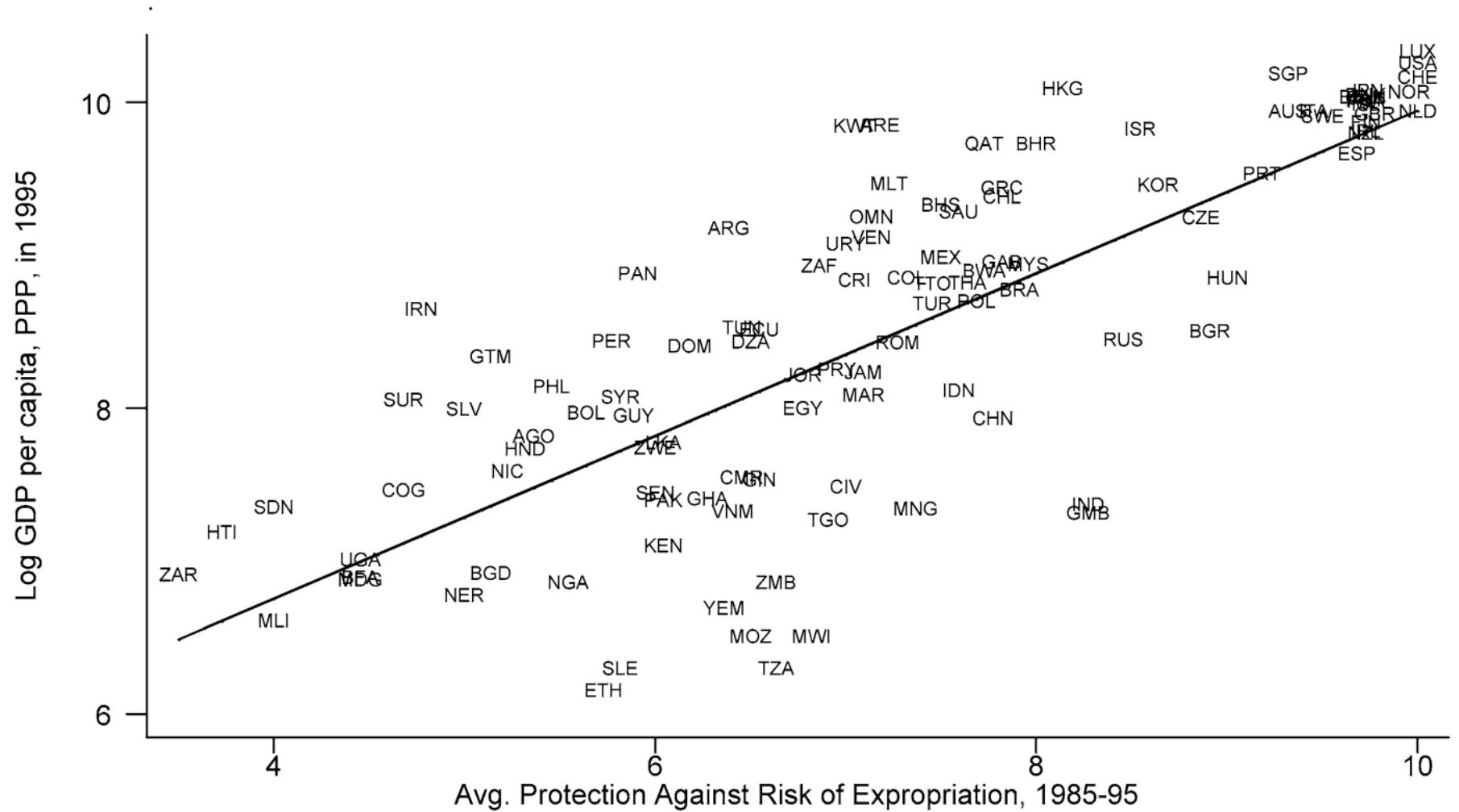
- למידה ממקרים היסטוריים

- שימוש במשתני עזר

- ניצול גבולות אקראיים

עדויות אמפיריות: מתאם בין
מוסדות לשגשוג ודמוקרטיזציה

במדינות עם
זכויות קניין
חלשות, התוצר
לנפש נמוך יותר

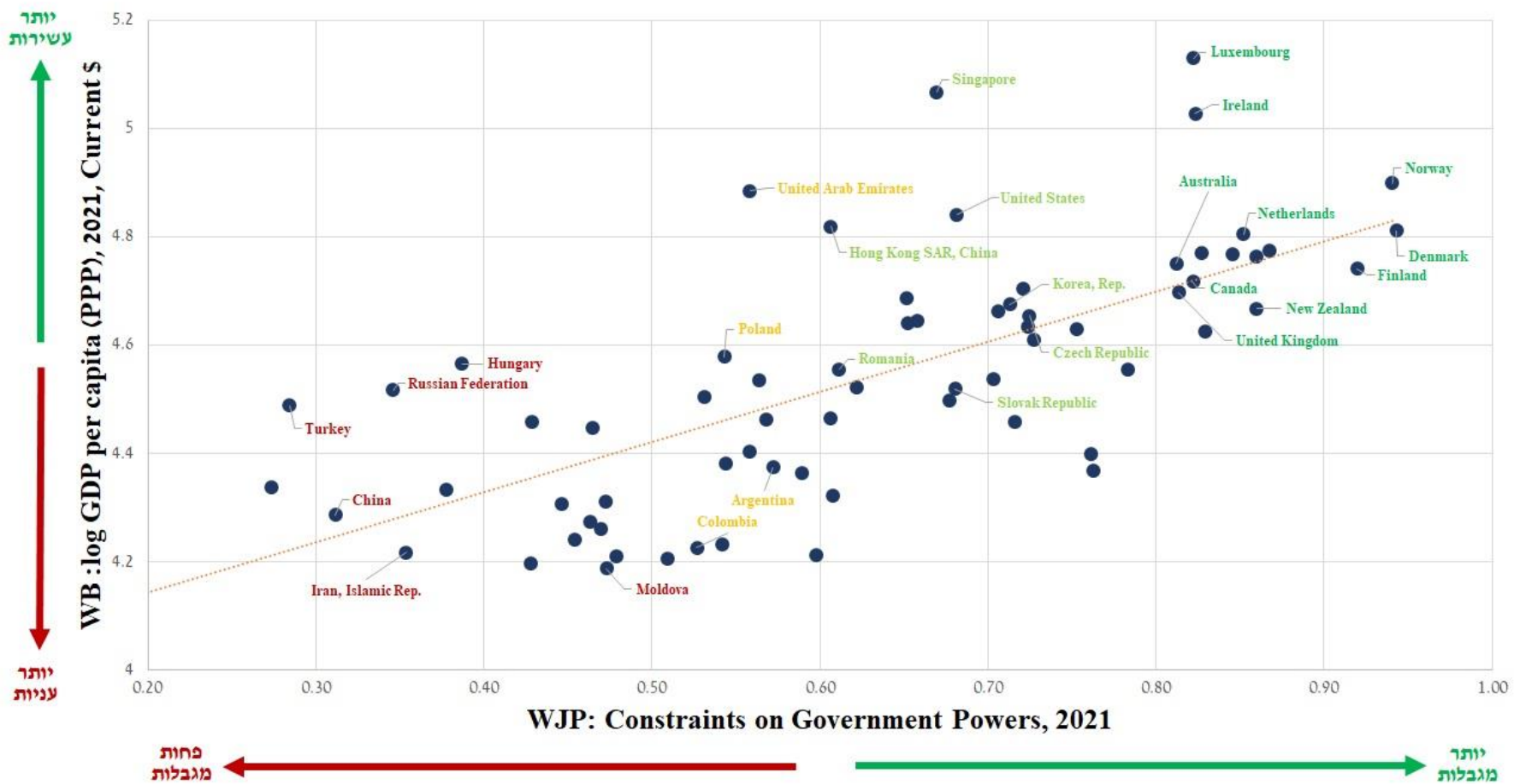

Acemuglo et al (2005)

מתאם בין מוסדות לצמיחה

מגבלות על הרשות המבצעת ותוצר לנפש, 2021
 מדינות "מפותחות": תוצר לנפש מתוקן לפי כוח הקנייה (PPP) מעל החציון

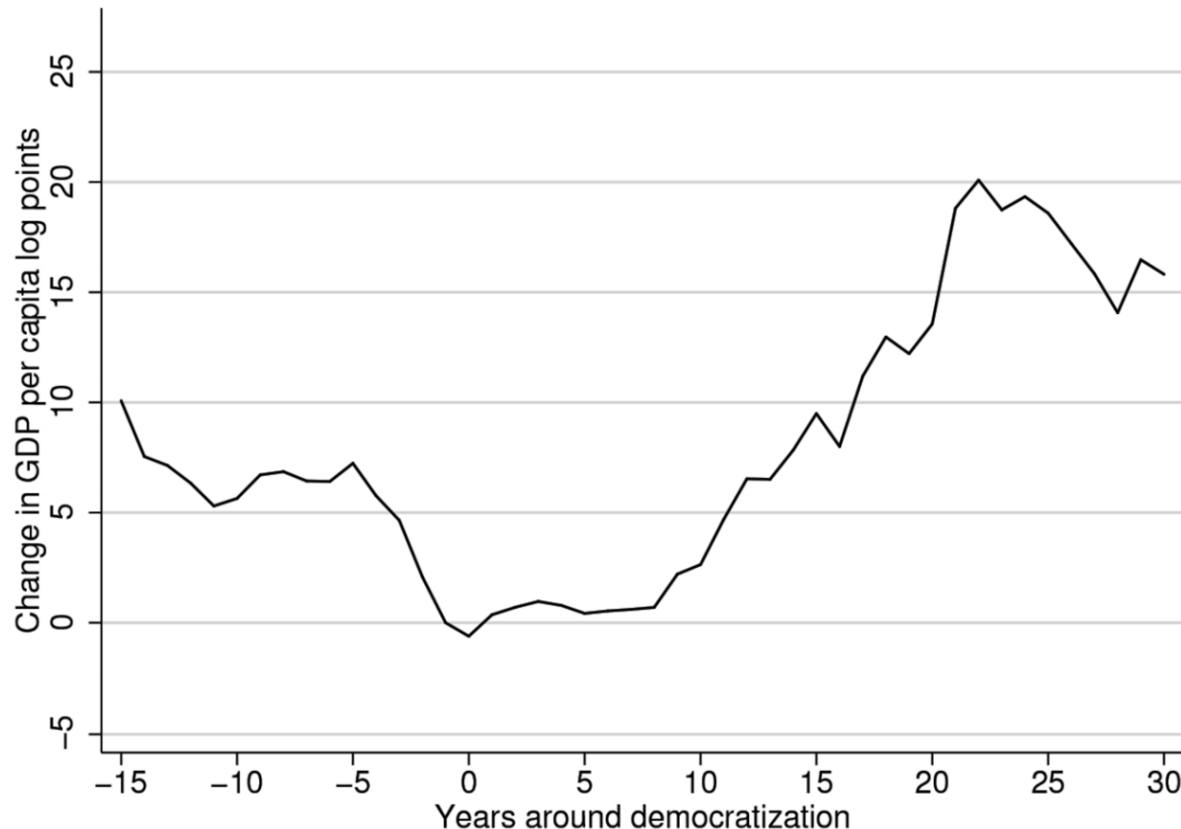
WJP Rule of Law Index (2021). Factor 1: Constraints on Government Powers
 The World Bank. 2021 GDP per capita, PPP (current international \$)

ד"ר צחי רז, האוניברסיטה העברית, פרופ' איתי אטר, אוניברסיטת תל-אביב.
 נתונים:

נתונים מעודכנים
 למדינות מפותחות ב-
 2021 (רז ואטר)

- קשרים סיבתיים הם מועילים אבל לא מספקים
- ייתכן שגורם נוסף הוביל לצמיחה ולהתפתחות מוסדות טובים (גיאוגרפיה? תרבות? השכלה?)
- ייתכן שהצמיחה הובילה למוסדות טובים (סיבתיות הפוכה)

- פתרון ראשון
  - שינוי לאורך זמן בתוך אותה מדינה
  - במקום להשוות מדינות שונות שיש ביניהן הבדלים רבים, ניתן לבחון מה קורה במדינה לאחר דמוקרטיזציה

- בשנים שלאחר דמוקרטיזציה מדינות נהנות מצמיחה גבוהה

- הכותבים נעזרים בשלל אסטרטגיות נוספות כדי לוודא שהקשר סיבתי:

- מניחים שהתמ"ג בעבר יכול לצפות תמ"ג בעתיד ואז מראים שדמוקרטיזציה מובילה לעלייה גדולה מהצפוי בתמ"ג
- משווים מדינות שהיו דומות לפני דמוקרטיזציה (חוו ירידה דומה בתמ"ג)

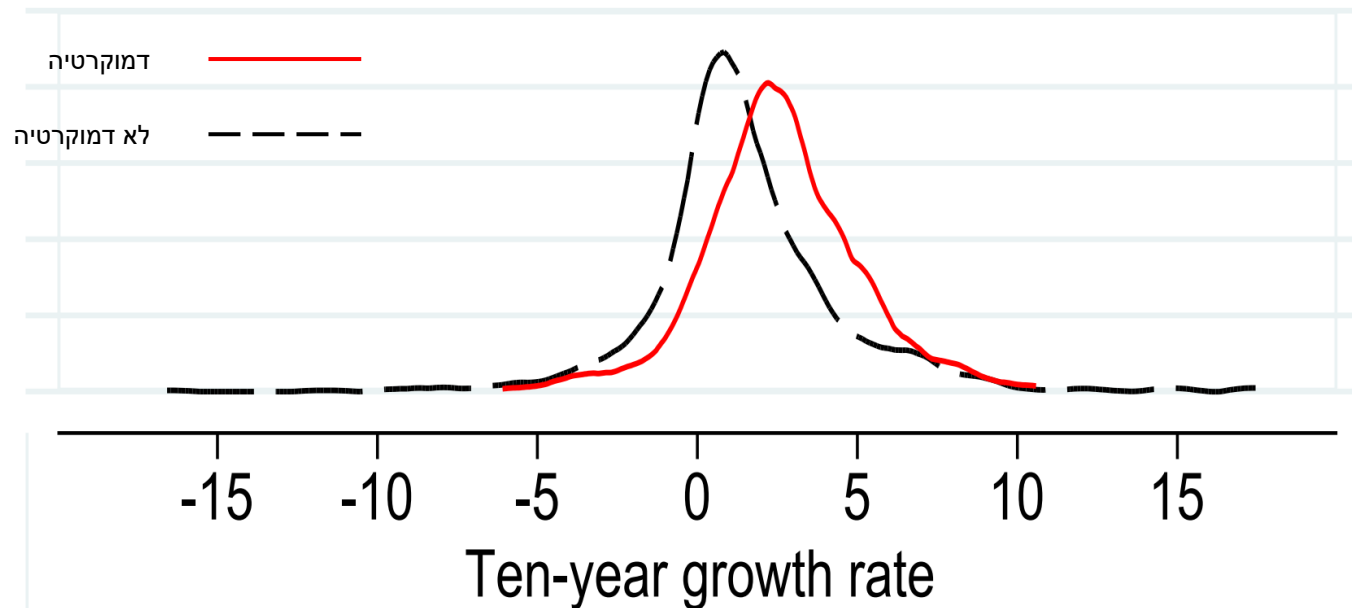
- המסקנה: דמוקרטיזציה מגדילה צמיחה ב-20% בתקופה של 25 שנה

- מנגנונים: יותר השקעות, רפורמות כלכליות, שיפור שירותי בריאות וחינוך, יציבות חברתית

צמיחה ממוצעת מול התפלגות הצמיחה

- מעבר למתאם בין דמוקרטיה וצמיחה, מחקרים חדשים מצאו קשר בין קריסה כלכלית לשלטון לא דמוקרטי (Imam and Temple 2023; Knutsen 2020)

All decades (1800s-2000s)

- Knutsen מראה שדמוקרטיות בממוצע צומחות יותר (ידוע) אבל גם שהתפלגות הצמיחה בדמוקרטיות צרה יותר
- כלומר, בדמוקרטיות יש פחות אירועים של קריסה כלכלית

עדויות אמפיריות: היפוך היוצרות

- אירוע היסטורי מכונן של מאות השנים האחרונות הוא הקולוניאליזם
- לפי הערכות, ב-1914 84% מכדור הארץ נשלט על ידי כוחות אירופאיים, ב-1945 כמעט שליש מאוכלוסיית העולם עדיין גרה בקולוניות
- הקולוניאליזם הוביל לשינוי משמעותי בשגשוג של מדינות
- הוא השפיע על מדינות שונות באופן שונה ולכן נוכל לחשוב עליו כ"ניסוי טבעי"

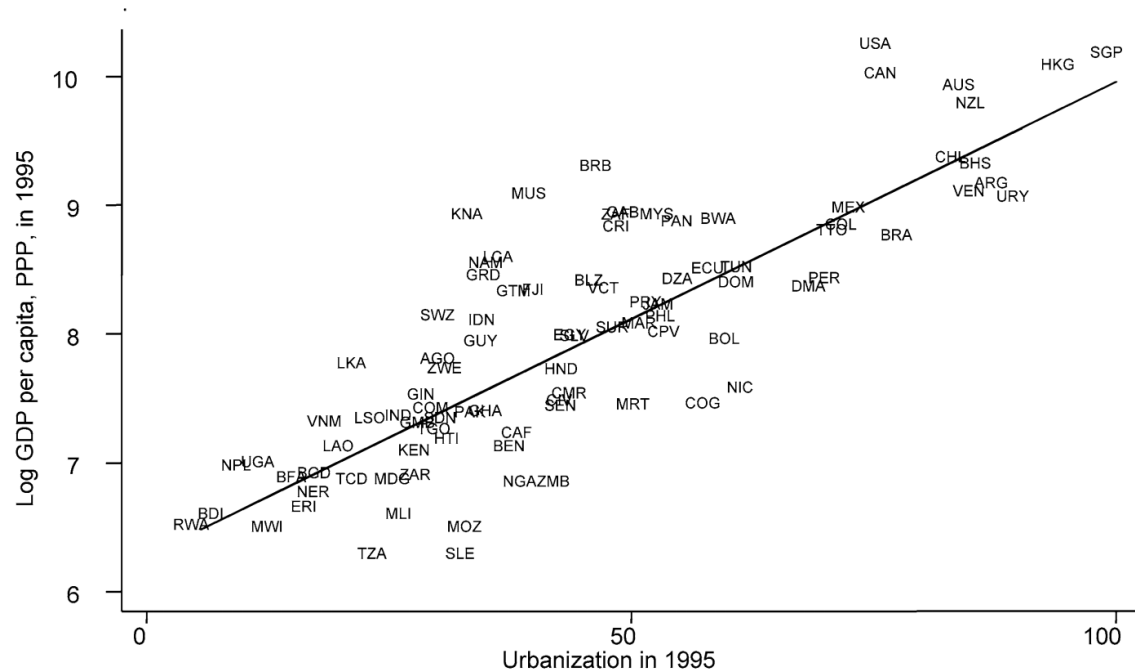
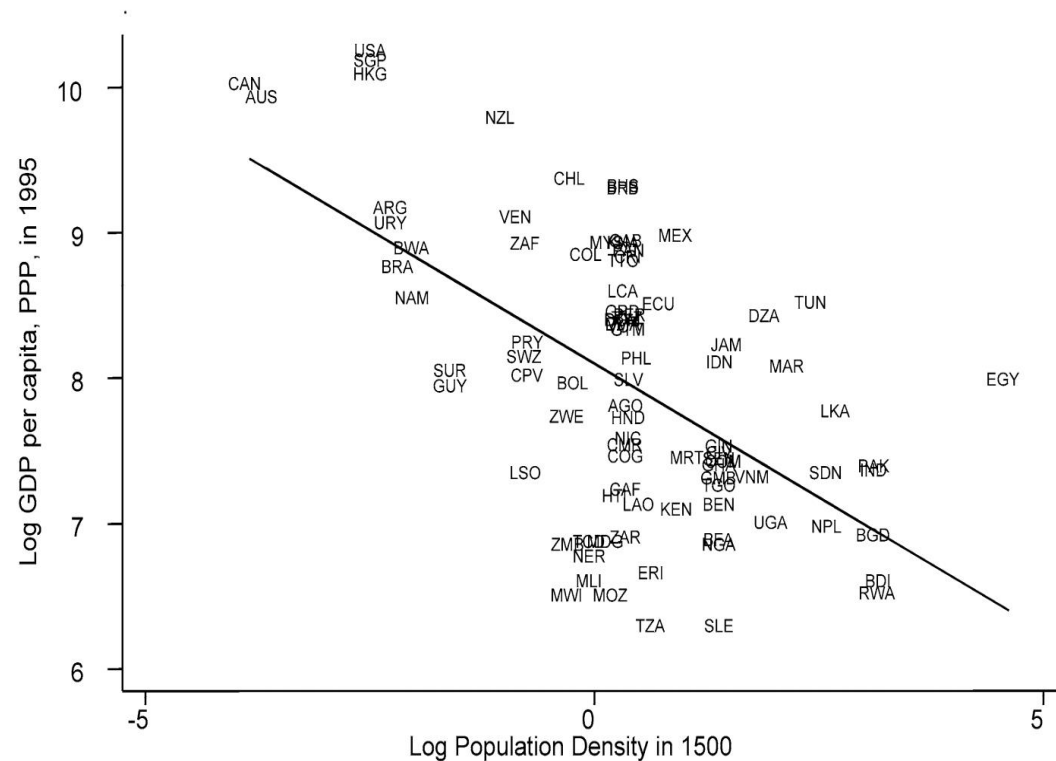
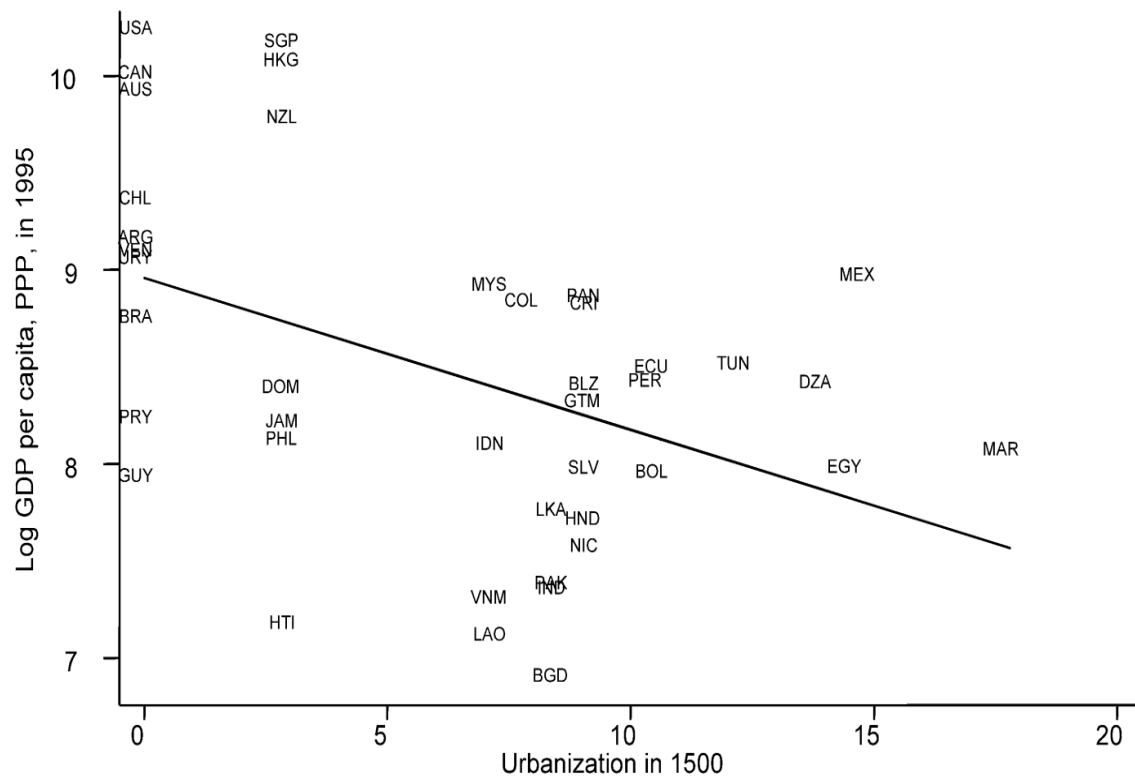

Figure 4. Urbanization in 1995 and log GDP per capita in 1995.

הערה טכנית: כאשר מתמודדים עם נתונים היסטוריים לא ניתן להתבסס על תמ"ג, אבל יש משתני פרוקסי שמתואמים עם צמיחה, כולל עיור וצפיפות

• באופן מפתיע, בקרב קולוניות אזורים שהיו מפותחים יותר בשנת 1500, משגשגים פחות היום

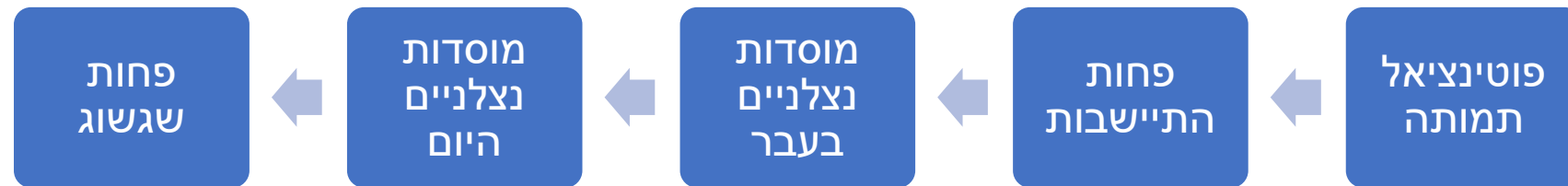
• למשל, ניו זילנד ואוסטרליה מול האימפריה האצטקית בעמק מקסיקו, אימפריית האינקה באזור פרו והאימפריה המוגולית באזור הודו

- מתאם שלילי בין שגשוג בתקופה אחת לתקופה עוקבת הוא יוצא דופן
  - בין השנים 1000 ל-1500, המתאם הוא חיובי
  - יתרה מכך, נראה שהמתאם קשור לקולוניאליזם: באזורים שבהם לא היו קולוניות המתאם בין השנים 1500 ל-1995 הוא חיובי
  - המתאם השלילי מדגים שגיאוגרפיה לבדה לא יכולה להסביר שגשוג
- ההסבר של אסימוגלו ושותפים: הקולוניאליזם יצר מוסדות שונות
  - באזורים צפופים ומפותחים, התמריץ של האירופאים היה ליצור מוסדות פוליטיים וכלכליים נצלניים שירכזו כוח בידי האליטה הלבנה ויחלצו את המשאבים הקיימים
  - באזורים פחות מפותחים עם אוכלוסייה דלילה יותר, התמריץ של הקולוניאליסטים היה ליצור מוסדות כוללניים שיעודדו מתיישבים ליצור וליזום
  - מוסדות כוללניים היו תנאי הכרחי לתיעוש והביאו להיפוך הגורלות

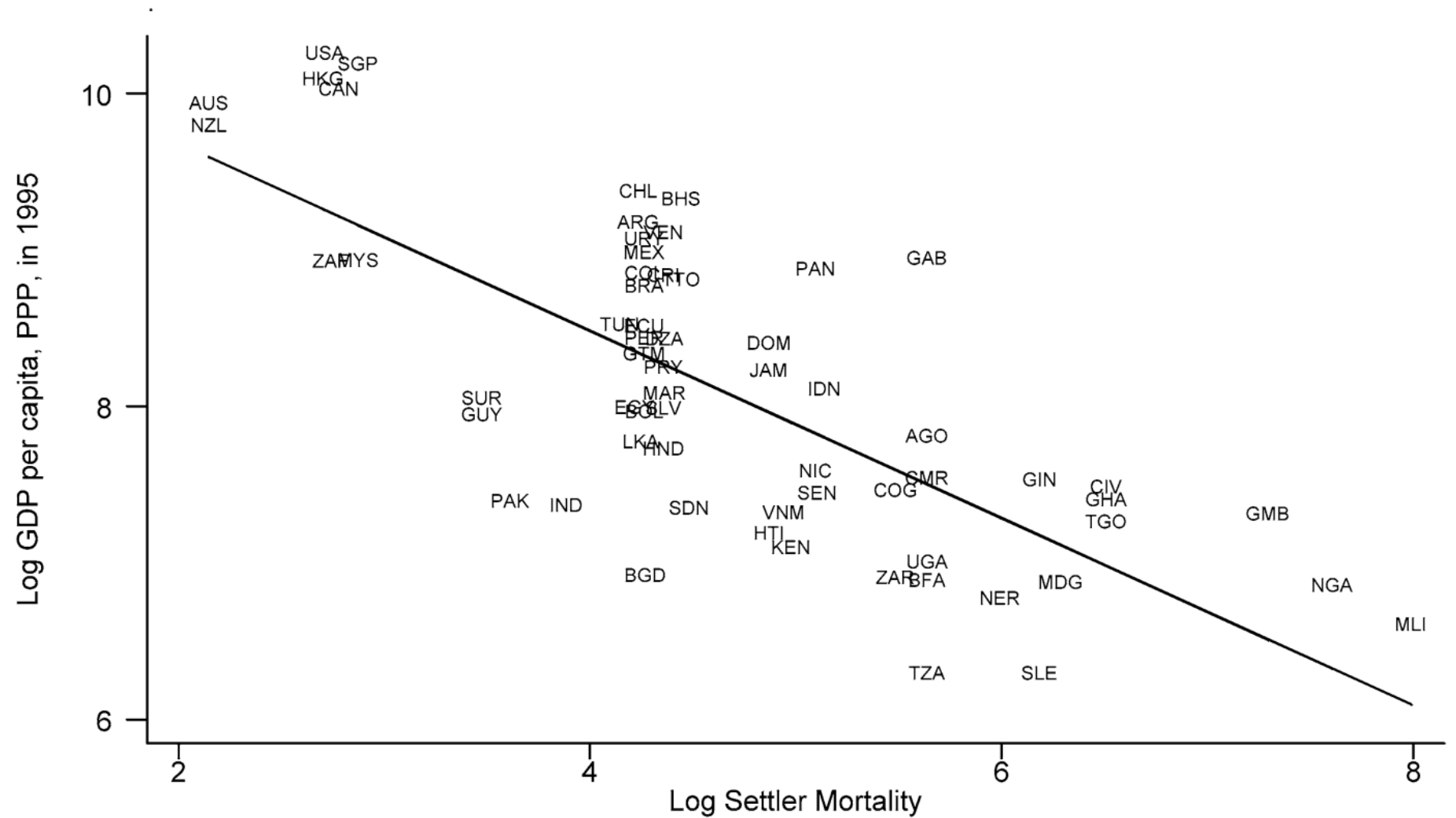

- יכולים להיות הסברים נוספים להבדלים בין מדינות, לאורך זמן
- אסימטריה ושיתופים (2001) נעזרים במשתנה עזר – תמותת המתיישבים
- מתיישבים אירופאים היו חשופים למחלות שונות (מלריה, קדחת צהובה) בקולוניות והייתה שונות רבה בסכנה
- הסכנה ממחלות השפיעה על ההתיישבות האירופאית וכך על המוסדות
- כאשר האירופאים התיישבו בעצמם בקולוניות, הם יצרו מוסדות פחות נצלניים

- תמותת מתיישבים לפני 200 שנה לא רק חוזה מוסדות נצלניים יותר היום...
- היא גם מסבירה את רוב הפערים הכלכליים בין מדינות

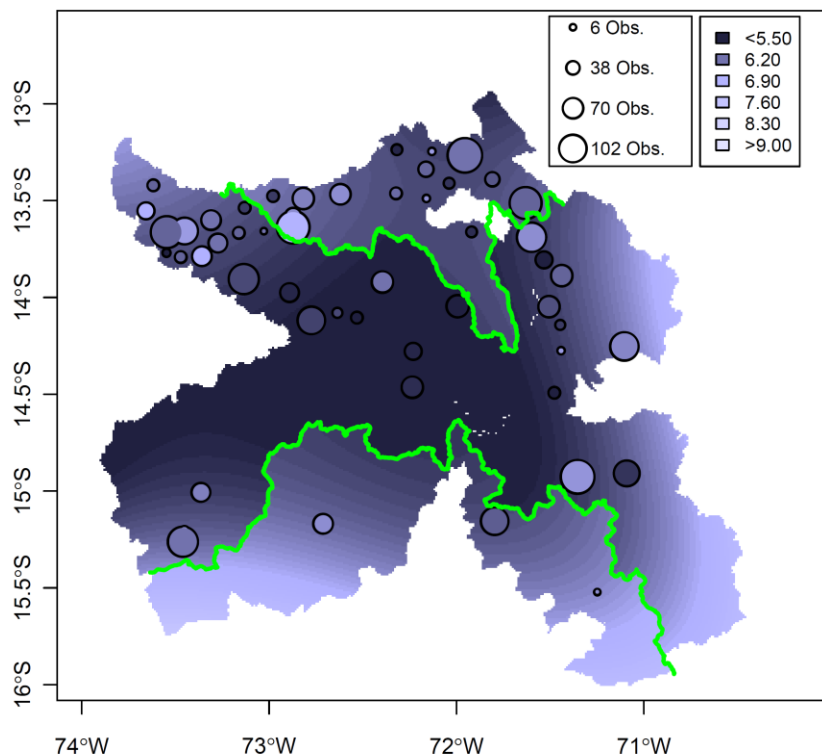
הקשר בין תמותת מתיישבים בעבר לשגשוג היום

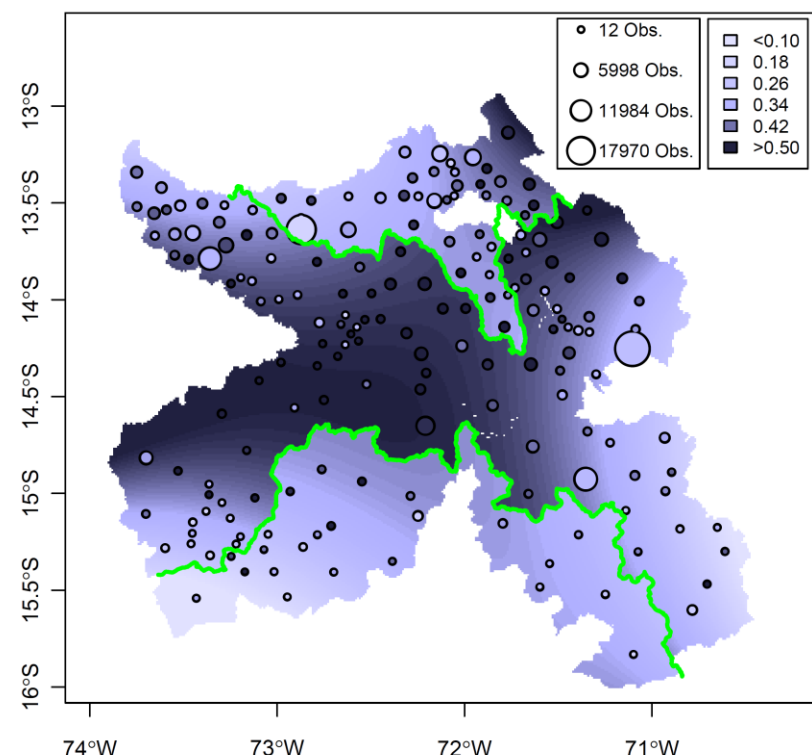
- המחקר של אסימוגלו ושותפים הוא מחקר מכוון
  - עדיין ייתכנו בעיות בשימוש במשתנה עזר, במיוחד כאשר משווים מדינות שונות
    - ייתכן שתמותת מתיישבים השפיעה על שגשוג בדרכים אחרות ולא רק דרך תיעוש
  - מחקרים מעודכנים יותר משווים בין מוסדות שונים בתוך אותה מדינה או אזור
- דל (2010) משווה בין אזורים סמוכים באמצעות רגרסיית אי-רציפות
  - בשנים 1573-1812 הספרדים ביססו את מוסד ה-Mita בקרב 200 קהילות ילידיות
    - על הקהילות נכפה לשלוח אחד מכל שבעה גברים לעבוד במכרות כסף וכספית
    - ה-Mita נאכף בשטח גיאוגרפי ברור (היום חלק מפרו ובוליביה)
  - דל משווה קהילות שגרו בשני הצדדים של הגבול ולכן חיו תחת מוסדות שונים
    - לפני ה-Mita הקהילות האלו היו דומות בגיאוגרפיה, דמוגרפיה ומשתנים כלכליים
    - לכן סביר להניח שכל הבדל בין הקהילות נובע ממוסד ה-Mita

• המוסד הנצלני הוביל לירידה של כ-25% בצריכה ועלייה בעיכוב גדילה (stunting) עד היום

• כלומר למוסדות נצלניים השפעות שליליות ארוכות טווח

(a) Consumption (2001)

(b) Stunting (2005)

Dell (2010)

עדויות אמפיריות: מנגנונים

- ברור שמוסדות נצלניים פוגעים בכלכלה
- מה ניתן ללמוד על מוסדות ספציפיים?
  - דמוקרטיה והעדפות אתניות
  - מחויבות הפרטים
  - איכות מערכת המשפט ופוליטיזציה
  - מינויים פוליטיים
  - שחיתות

• Burgess ושותפים משווים בין תקופות של דמוקרטיה והעדר דמוקרטיה תחת *אותו נשיא* בקניה באמצעות בחינת כבישים (ההוצאה הציבורית הגדולה ביותר במדינה)

- הם מוצאים שבתקופות שאין דמוקרטיה יש יותר העדפה אתנית
- במחוזות עם אותו מוצא אתני כמו הנשיא, תשתיות הכבישים טובות יותר וההוצאות על כבישים גדולות יותר

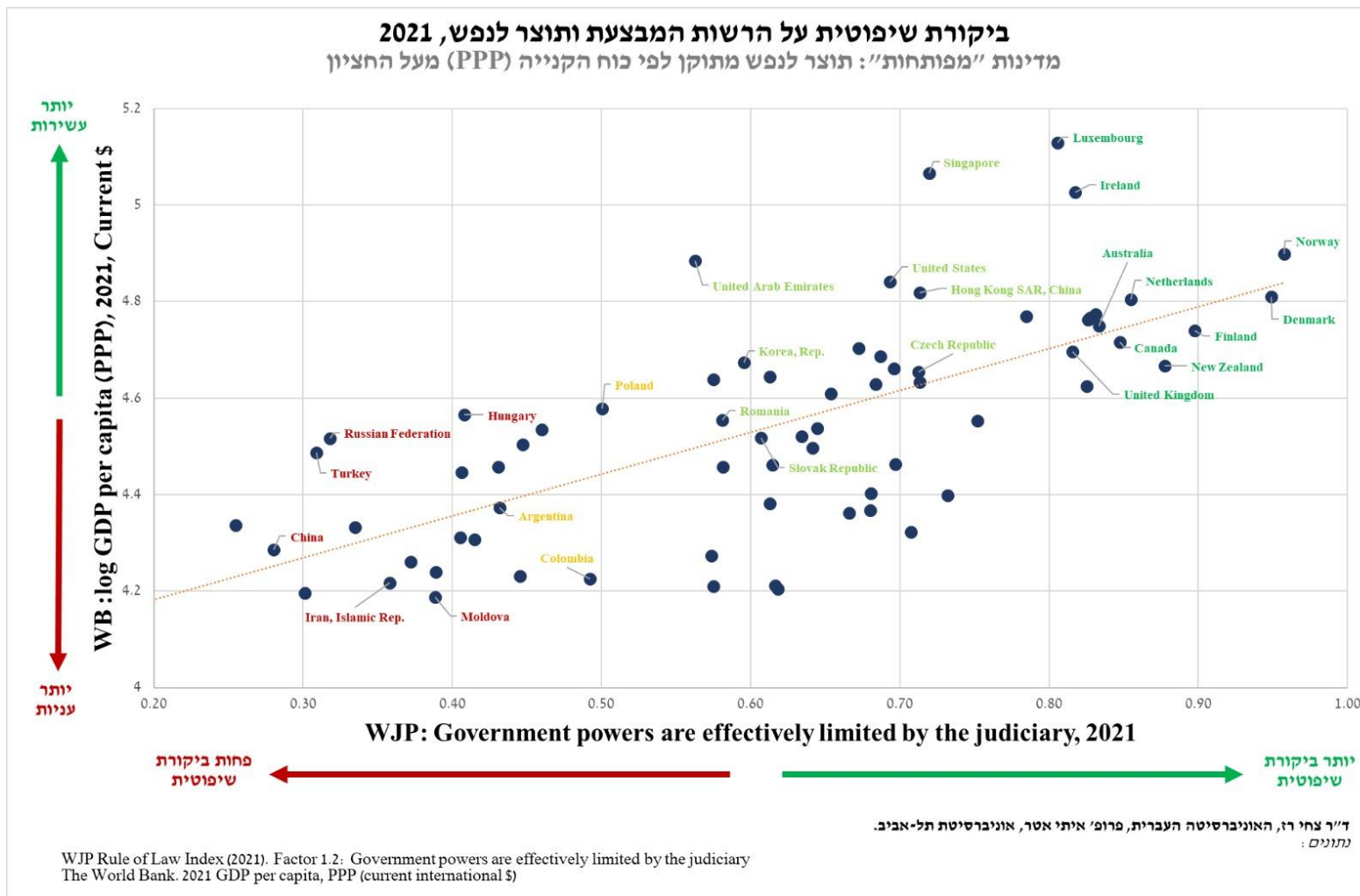
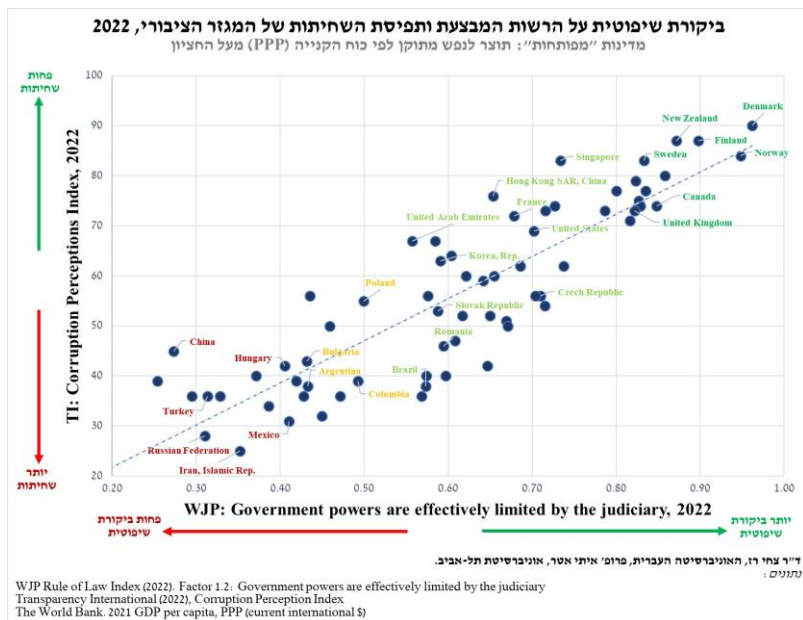
- מחקרים מוצאים קשר בין אמון בממשלה, תפיסת איכות השירות הציבורי ואיכות המוסדות למוטיבציה לשלם מסים
  - בעיקר מתאמים, אין מחקרים טובים מספיק בנושא
- Dal Bo ושותפים (2010) עורכים ניסוי בו שחקנים משחקים את דילמת האסיר ויכולים לבחור בצורה דמוקרטית אם לשנות מעט את חוקי המשחק
  - באופן אקראי לעיתים החלטות הרוב מתקבלות ולעיתים לא
  - כאשר אותה החלטה מתקבלת באמצעות רוב ולא בצורה שרירותית, השחקנים נוטים יותר לשתף פעולה

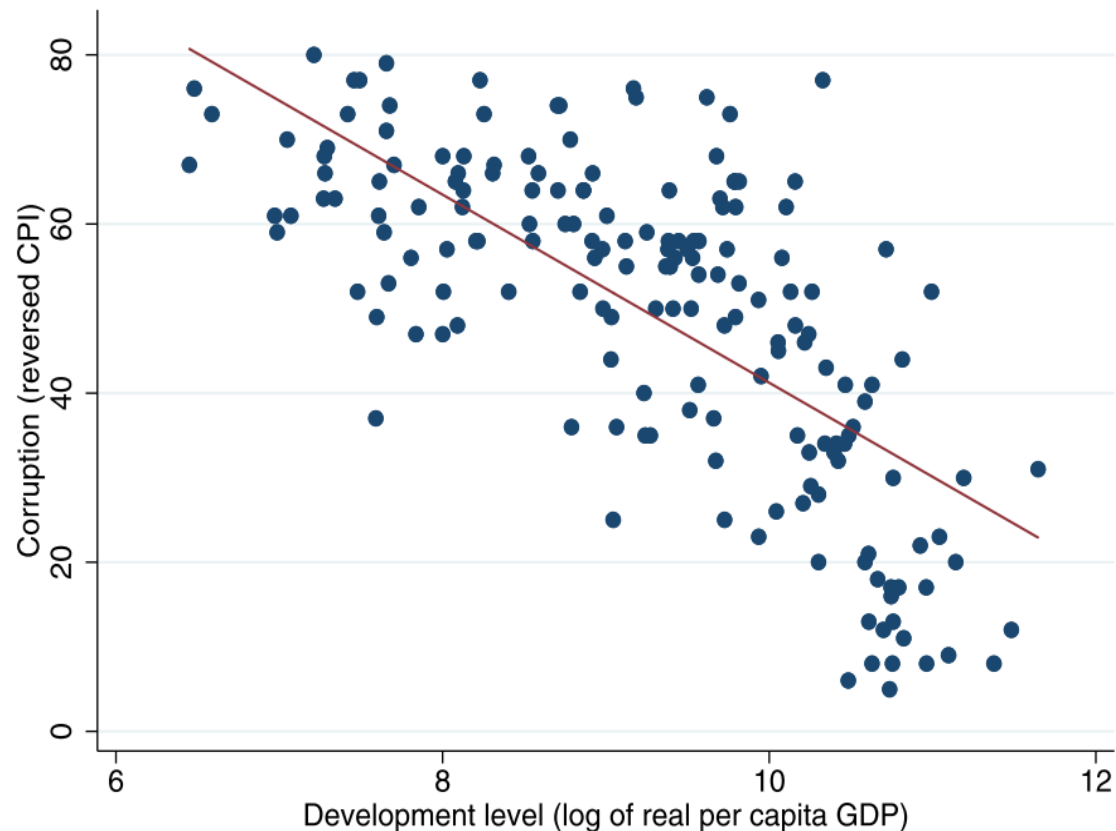

מנגנונים: איכות מערכת המשפט ופוליטיזציה

- Ash and MacLeod (2021) מנצלים שורה של רפורמות לבחירת שופטים בבתי משפט עליון במדינות אמריקאיות ב-1947-1994
- מדינות עברו בהדרגה לבחירת שופטים בצורה פחות פוליטית
- השופטים שנבחרים בצורה פחות פוליטית מבצעים עבודה איכותית יותר
- איכות נמדדת על פי ציטוטים חיוביים של השיפוט בהכרעות עתידיות (מדד שמבטא עד כמה עמדת השופט שימושית והשפיעה על התפתחות המשפט)

- קיים מתאם בין יותר ביקורת שיפוטית לתוצר לנפש
- קשר דומה נמצא גם בין ביקורת שיפוטית לשחיתות (רז ואטר)

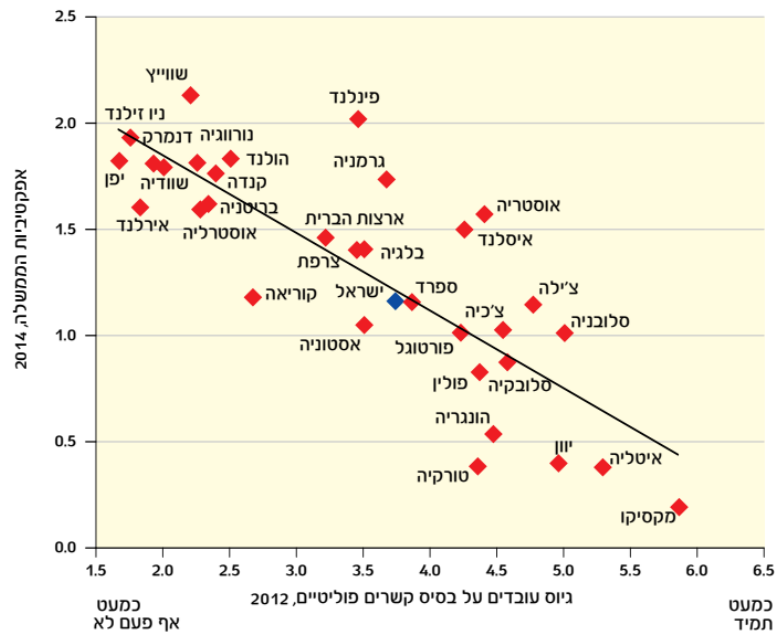
- Grundler and Potrafke (2019) מוצאים קשר שלילי בין שחיתות לצמיחה כלכלית בשנים 2012-2018

- נעזרים במודלים דומים לאסימוגלו (2019)

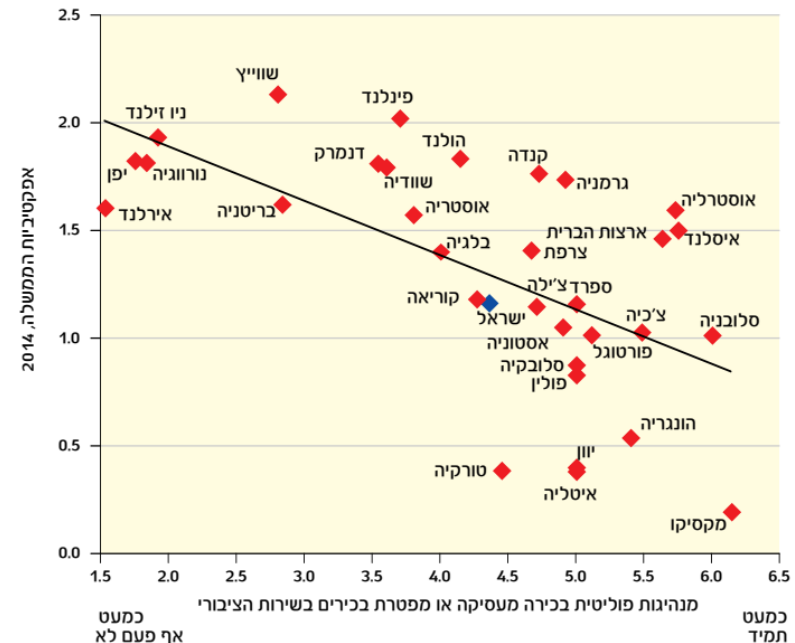
- השחיתות מובילה לירידה בהשקעה הזרה ועלייה באינפלציה

- Xu (2018) מראה שמושלים המחברים למזכיר המדינה הבריטי היו איכותיים פחות (גייסו פחות מיסים, לוו בפחות השקעות, חוסר יציבות ופחות הוקרה)
- ההשפעה נעלמה כשחזקו המוסדות הבריטיים והוגבלו המינויים הפוליטיים
- דהן (2016) מוצא קשר שלילי חזק בין מינויים פוליטיים ואפקטיביות הממשלה

תרשים 18 מינויים פוליטיים ומדד האפקטיביות

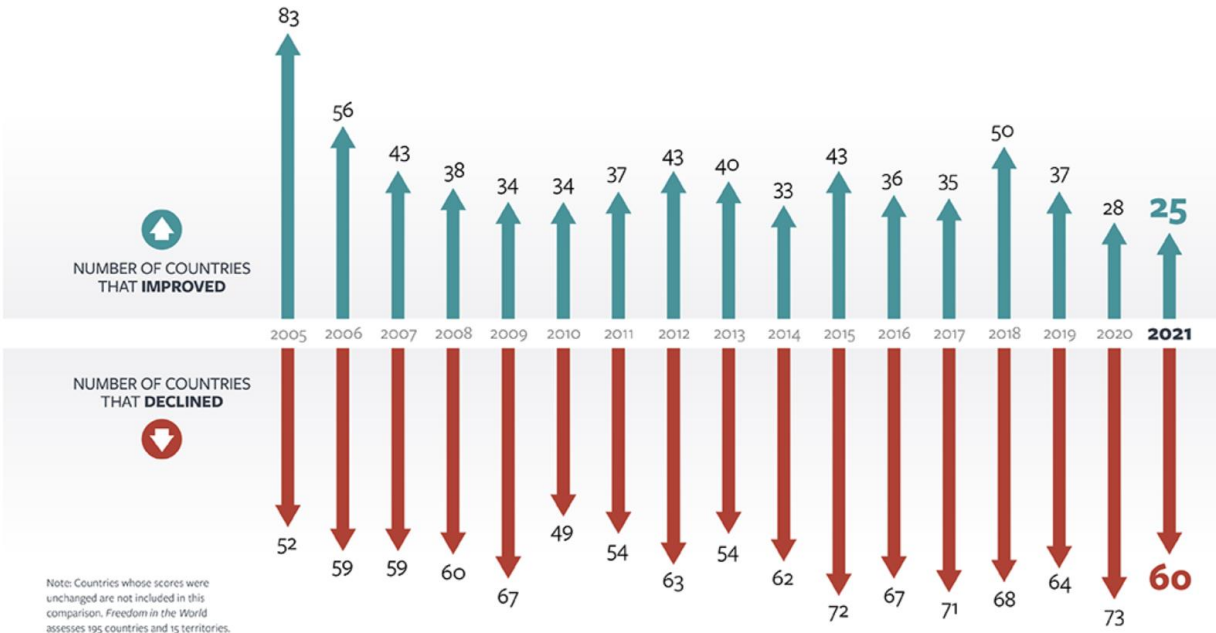

תרשים 19 כוח הפוליטיקאים במינוי בכירים ומדד האפקטיביות

16 Years of Democratic Decline

Countries with aggregate score declines in *Freedom in the World* have outnumbered those with gains every year for the past 16 years.

• אנחנו לא יודעים הכל

- דרושה עדיין הרבה עבודה כדי להבין אילו מוסדות ספציפיים הם החשובים ביותר
- כמו כן, אנחנו לא מספיק יודעים אילו גורמים משפיעים על מוסדות
- מעבר לכך, יש צורך בעוד מחקרים על מדינות שהפכו להיות פחות דמוקרטיות, תופעה של השנים האחרונות

• קשר ברור בין מוסדות כוללניים וצמיחה כלכלית

- לקשר הסברים כלכליים הגיוניים
- הוא הודגם במתאמים ובמחקרים סיבתיים
- פגיעה במוסדות המגבילים את השלטון עלולה להביא לירידה משמעותית בצמיחה לאורך זמן